

Skolegudstjeneste

- noen vurderinger

Av Kristin Gunleiksrud Raaum, leder i Kirkerådet – november 2016

Skolegudstjeneste har en lang historie i Norge. Svært mange skoler arrangerer fortsatt skolegudstjenester, særlig i forbindelse med jul. De siste 10-15 årene har slike gudstjenester stadig blitt diskutert, og det er mange steder usikkerhet om skolen kan delta på skolegudstjenester.

Elever i norsk skole skal lære om høytider i ulike religioner. Dette kommer tydelig frem i kompetansemålene i KRLE-faget. Dette gjelder selvsagt også kristendommen: Elevene skal lære om de kristne høytidene, deres bakgrunn og innhold. Dette er tett knyttet til kultur og tradisjon: årets gang er i stor grad bygget opp rundt de kristne høytidene. Det er vanskelig å forstå julens innhold, symboler, historie, posisjon, røtter osv, uten å kjenne til julens kristne betydning.

Skolegudstjenesten et pedagogisk tilbud til elevene. I dag begrunnes skolegudstjenestene pedagogisk, i at elevene trenger å lære og oppleve høytidenes kristne bakgrunn. Slik sett er den en læringsarena, der elevene får nærkontakt med utøvelse av tro og tradisjon. Men både skolemyndigheter og Den norske kirke anbefaler at skolegudstjenesten ikke har funksjon som semesteravslutning. Dette er fordi det er uheldig å ha en avslutning der ikke alle elevene kan være med. Elevene bør derfor gå tilbake til skolen etter skolegudstjenesten, dersom denne holdes siste skoledag før ferien.

Men det er helt åpenbart flere dilemmaer knyttet til skolegudstjenestene.

For det første er det et asymmetrisk forhold mellom kristendommen og andre religioner og livssyn. Den norske kirke er til stede i alle lokalsamfunn, og har bygninger og tilsatte som kan ivareta slike tilbud. Dette er ikke tilfelle for noen andre religioner og livssyn. Slik sett er det ikke likeverdige muligheter for alle tros- og livssynssamfunn når det gjelder å tilby opplegg til skolene.

For det andre er det mange som opplever skolegudstjenesten som uttrykk for majoritetsblindhet, og manglende anerkjennelse av det livssynsmessige mangfoldet vi har i Norge. Dette er det viktig å respektere. Det er helt legitimt å diskutere om man vil ha skolegudstjeneste ved en skole.

For det tredje skal vi som tilhører majoriteten ha respekt for at mange elever og foreldre synes det er krevende å skulle be om fritak fra skolegudstjeneste. Særlig gjelder dette der det er få som ber om fritak. Det å skille seg ut, eller være den eneste som ikke er med i kirken er svært vanskelig for mange.

Derfor er det viktig at både prosesser og begrunnelser reflekterer disse dilemmaene. Den norske kirke respekterer religionsfrihet og foreldrerett, og dette må komme til uttrykk i ryddige og åpne prosesser.

Men det er ikke slik at det å delta på skolegudstjenester er noe som nødvendigvis er et uttrykk for eller forutsetter et livssynshegemoni. Prinsipielt sett har skolegudstjenesten ikke sitt utgangspunkt i hvilket trossamfunn elevene eller deres foresatte tilhører. En skolegudstjeneste er ikke et livssynsbasert tilbud basert på elevers religiøse tilhørighet. Den er altså ikke en konsekvens av at alle eller et flertall av elevene tilhører et bestemt trossamfunn. Der det ligger til rette for det, bør elevene delta i opplegg for høytidsmarkering i ulike religioner.

Hva kan elever lære av skolegudstjeneste?

Kristendommen er sentral i norsk og europeisk kulturarv. Kirken er også bærer av konkret kunnskap, som for eksempel symboler, historie, kunst og ikke minst religionens betydning i menneskers liv og i samfunnet. I skolen skal elevene lære om religion og livssyn, de skal ikke opplæres til en tro. Dette gjelder også kirke-skolesamarbeidet. Kirken er en faglig ressurs for skolen: en ressurs man benytter seg av for best mulig å ivareta enkelte av læreplanenes mål. Samarbeidet med kirken hører fortsatt hjemme i skolen, akkurat som samarbeid med mange lokale institusjoner og organisasjoner gjør det.

Elever som deltar eller er til stede ved en skolegudstjeneste kan lære om:

- Kristendommen som tradisjon og kulturarv
- Kristendommen som kilde til levende tro
- Religion i praksis
- Kristendommens posisjon i lokalsamfunnet
- Kristendommens posisjon i norsk og europeisk historie
- Høytidenes kristne bakgrunn og forankring
- Gudstjenestens innhold og struktur
- Kirkekunst, særlig musikk
- Sentrale salmer
- Liturgiske ledd
- Hva et hellig rom betyr, og hvordan man oppfører seg i eget og andres hellige rom
- Hvordan man møter forkynnelse på ulike måter.

Elever møter «forkynnelse» på mange områder i samfunnet. Det er viktig at de lærer om ulike måter å håndtere slik forkynnelse på, både den livssynsbaserte forkynnelse og annen forkynnelse. Her kan deltagelse ved skolegudstjeneste være viktig læring. Skolen må forberede elevene på at de kommer til å møte forkynnelse og snakke om hvordan man forholder seg til dette.

Skolegudstjenesten skal være autentisk og derfor ikke nøytral. Elevene skal møte og lære om en levende kristen tro, og i en skolegudstjeneste vil det derfor forkynnes gjennom bønn og salmer, gjennom musikk, kunst og ord. Skolegudstjenesten er en reell gudstjeneste, ikke en liksom-gudstjeneste. Den må inneholde sentrale elementer i en gudstjeneste og bør ikke ha som mål å være «nøytral». Da er det ingen gudstjeneste og læringen blir mindre.

Fritak

Et livssynsåpent samfunn arbeider for å redusere berøringsangst for tro og livssyn. Dette gjelder også nasjonale og lokale myndigheter, og store samfunnsinstitusjoner som utdanningssektoren og helsevesenet. Et eksempel på dette er forståelsen av fritak fra religiøse aktiviteter i skoletiden. Mange steder blir dette sett på som uheldig og at man bør unngå aktiviteter som kan utløse fritak. Men i et livssynsåpent samfunn vil det være både mulig og hensiktsmessig å snu på dette. Man kan rett og slett se på fritaket som en ressurs heller enn et problem. Dersom en gruppe elever er fritatt fra besøk i et hellig rom, vil elevene faktisk kunne lære *mer*. De vil både kunne lære at tro og livssyn er så viktig og dreier seg om så grunnleggende ting at ikke alle kan være med på alt. Og de vil kunne lære om og av et samfunn som møter mennesker med respekt og vilje til praktisk tilrettelegging.

En ungdomsskole hadde som prosjekt å male ikoner. Dette skjedde i samarbeid med kirken. Elevene lærte om teknikker, symboler og historie. De lærte om religiøs kunst, billedforbud og hvorfor kunsten i islam er preget av kalligrafi og ornamentikk. Så skulle de male. På treplater, med gullmaling og eggtempera og skikkelig utstyr. Elever med muslimsk bakgrunn kunne ikke male Jesus (Isa på arabisk) eller andre helgener. De malte i stedet en side fra koranen. På treplate. Med gull og eggtempera. Skolen kunne ha valgt å si at når ikke alle kan male det samme, kan vi ikke være med. Eller de kunne ha valgt å ta en gruppe elever ut av opplegget. De valgte en annen tilnærming, og dermed lærte elevene mer. De lærte om betydningen av religiøs kunst som ligger i at ikke alle kan male alt. Og de lærte om respekt og tilpasning. Dette lærte de mens de satt side ved side og malte.

I skolegudstjenesten møter og deltar elevene i religionsutøvelse. Derfor er fritaksmuligheten så viktig. Fritaksmuligheten er en rettighet som har sitt utgangspunkt i respekt for religionsfrihet. Og for at det som er hellig for noen, kan være fremmed og vanskelig for

andre. Retten handler om respekt for menneskers grenser, og at for noen er det å være til stede eller delta i andres hellige handlinger en umulighet. Ingen skal møtes med en forutsetning om at "dette kan jo alle være med på, her er det ikke behov for fritak". En slik holdning er et uttrykk for manglende respekt for foreldrerett og religionsfrihet.

Fritaksretten er knyttet til alle fag og hele skolens virksomhet. Retten består i at elever skal få fritak fra deler av undervisningen, dersom foreldrene opplever denne aktiviteten som utøvelse av annen religion eller tilslutning til annet livssyn. På mange måter er fritaksretten en del av prinsippet om tilpasset opplæring. Og da er det svært viktig å huske på at denne retten er uttrykk for noe positivt. Den bygger på respekt for dem som ikke ønsker at deres barn skal delta i bestemte aktiviteter. Religion og livssyn er så viktig for folk at de derfor ikke kan være med på alle aktiviteter.

I det livssyns åpne samfunnet trenger vi alle mer kunnskap om og nærkontakt med levende tro og livssyn. Også som et grunnlag for kritisk refleksjon om usunne eller problematiske sider ved religioner og livssyn. Derfor kan deltakelse på skolegudstjeneste, og på samlinger i regi av andre tros- og livssynssamfunn, være en inngang til nettopp dette: Å lære om tro og tradisjon og om hvorfor religion og livssyn er en så viktig del av samfunnet og i mange menneskers liv.
